

que l'Editorial Milenio publica a la ciutat de «Lérida», no han fet res per normalitzar la presentació de l'aparat crític en Thrower (1996). Així, ens hauria agradat trobar-hi d'una vegada la llista de referències bibliogràfiques. Les referències de les obres utilitzades per justificar

«Introducción bibliográfica a la historia de la cartografía española», perfectament indexat per autors. No cal dir que aquest apèndix, confegit a consciència pel mateix traductor de l'obra i especialista prou reconegut en la matèria, serà d'una gran utilitat per a qui desitgi aprofundir el tema.

[d similar papers at core.ac.uk](http://www.core.ac.uk)

provided by

tació assumible quan les notes ocupen poc espai com ara, per exemple, les que clouen aquesta ressenya. Però en aquest cas, per trobar un autor o detectar possibles biaixos documentals, tan interessants per saber quin peu calça l'autor, cal resseguir totes les notes, atès que a l'índex onomàstic només hi trobareu els noms de les persones citades en el text principal.

Aquesta mancança contrasta amb la presentació canònica de l'afegit titulat

malgrat la qualificació d'introductòria. Per acabar, cal recordar que aquesta edició hispanoamericana ha estat subvencionada per la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte (Madrid).

Pau Alegre

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
pau.alegre@uab.es

CARDELÚS, Jordi; PASCUAL DE SANS, Àngels; SOLANA SOLANA, Miguel
Migracions, activitat econòmica i poblament a Espanya
Bellaterra: Servei de Publicacions, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, 131 p., Col·lecció Ciència i Tècnica, 15

Les migracions a Espanya han esdevingut una de les temàtiques de recerca en ciències socials que ha crescut durant els darrers anys, mentre als mitjans de comunicació de massa les migracions han esdevingut notícia habitual i als llocs de socialització són un tema de conversa recurrent entre gent diversa. Malauradament, en aquests anys, el rigor en l'anàlisi i a defensar criteris propis més enllà de modes interessades no han estat característiques dominants a cap dels tres àmbits esmentats. Ara bé, encara és possible trobar llibres com el signat per Jordi Cardelús, Àngels Pascual de Sans i Miguel Solana Solana, que, en el marc de les ciències socials, i més concretament de la geografia, marca una línia pròpia de recerca sobre les migracions que trenca alguns tòpics. Potser algun dia recerques com aquesta tindran difusió i podran

ser comentades per un ampli ventall de gent. Mentrestant, aquesta ressenya pretén ser una petita contribució per donar a conèixer aquesta obra sobre les migracions ocorregudes a Espanya durant el segle XX. Concretament, aquest llibre se centra en les migracions interiors, l'activitat econòmica i el poblament entre 1900 i 1995, parant especial atenció a les dècades dels anys seixanta, setanta i vuitanta, període que marca un canvi dràstic en la història espanyola, tant a nivell demogràfic com econòmic i territorial (i que es pot estudiar millor, atès que es disposa de més dades).

L'obra està estructurada en una introducció, quatre capítols i unes consideracions finals, i es caracteritza per l'ampli i acurat desplegament informatiu i gràfic: al llarg de tots els capítols hi ha diverses taules estadístiques acompanyades de mapes

i figures que ajuden a interpretar-ne les dades. Es tracta d'un estudi basat en un ric treball estadístic, elaborat sobretot a partir de dades proporcionades per l'Institut Nacional de Estadística (censos de població, padrons, estadístiques de variació residencial, etc.), així com d'altres publicades pel Banco de Bilbao (actualment Banco Bilbao Vizcaya Argentaria). Els autors, bons coneixedors de les tècniques aplicades a l'estudi de la població i l'economia, al llarg del llibre utilitzen diferents mètodes per analitzar les dades estadístiques disponibles a Espanya i ofereixen a qui el llegeix diverses pistes sobre les seves limitacions i potencialitats.

A la introducció els autors comencen subratllant la generalitzada rellevància de les migracions interiors, que acostumen a ser, en termes quantitativus, més importants que les exteriors, malgrat que habitualment tinguin menys ressò públic. De fet, com assenyalen, actualment aquesta mobilitat interior «és quantitativament més important que en altres èpoques, si bé presenta un caràcter diferent del dels moments més destacats» (anys cinquanta i seixanta).

En el primer capítol, s'analitza l'evolució general de la població ubicada a Espanya, tant a nivell provincial com general, i l'evolució del poblament d'aquest territori, fent-se a més una referència inicial a les migracions quant a partícips d'aquestes evolucions. Així, per exemple, s'aporten dades sobre l'estructura d'edats i dels sexes, així com les densitats poblacionals, els saldos naturals i els saldos migratoris.

El capítol segon es focalitza sobre l'estudi de les migracions interiors a Espanya, realitzant una descripció i una anàlisi dels fluxos. Es dedica un apartat introductor a la qualitat de les dades sobre fluxos, per després treballar amb la taxa de mobilitat, que relaciona els desplaçaments amb un col·lectiu potencial, situant la importància relativa dels efectius subjectes a desplaçament. Complementant els saldos migratoris, el treball amb fluxos

permet fer un pas endavant en el coneixement de les migracions, en permetre diferenciar entre migració intraprovincial i interprovincial i, en aquest segon cas, a més, distingir entre immigració i emigració. Els autors també utilitzen l'índex d'intensitat migratòria, que pondera les migracions amb les poblacions dels dos extrems del desplaçament.

En tercer terme, apareix un capítol que aporta elements per a la interpretació d'aquestes migracions, treballant diverses variables: la relació amb l'activitat econòmica, l'estructura d'ocupacions (incloent una anàlisi sectorial i territorial), la relació laboral (que permet copsar a l'acusat procés d'assalarització i de pèrdua d'autonomia productiva com a principal característica del segle XX) i les categories socioprofessionals.

En darrer lloc, el quart capítol es dedica a l'assentament de la població, facilitant una aproximació a les relacions entre la mobilitat geogràfica i el poblament. Així, d'una banda, s'analitza el pes de la permanència i, de l'altra, la desigualtat en l'intercanvi poblacional (parant especial atenció a les províncies de l'àrea catalana). També s'estudia la relació entre les migracions del passat recent i les del present, constatant-se que les migracions a Espanya presenten una forta inèrcia i estabilitat en les xarxes de circulació.

A tall de conclusions, els autors ofereixen unes consideracions finals que mereixerien fer-ne una bona difusió per acabar amb alguns mites. Així, per exemple, plantegen que l'aïllament de les migracions interiors com a objecte d'estudi no suposa que aquestes siguin independents de les exteriors, com tampoc ho són d'altres formes de mobilitat. També subratllen que «migració i assentament són dues cares d'una mateixa realitat i, en el cas d'Espanya, la força i l'estabilitat en l'assentament de la població són la cara que predomina». Aquest fet és molt rellevant a l'hora d'entendre les migracions, perquè aquestes en general són «un fenomen sub-

siari, un mecanisme d'ajust de la població a l'organització social de l'espai. Sense oblidar que les migracions són un fenomen social complex, important pels grups de persones que hi estan sotmesos». Pel que fa a les principals característiques generals en les migracions interiors a Espanya, els autors n'assenyalen les tres següents: la proximitat apareix com a factor important en la tria de possibilitats alternatives de desplaçament, les províncies presenten uns camins preferents per a l'emigració de la seva població (els quals són majoritàriament força estables) i, finalment, la majoria de províncies presenten una elevada correlació entre l'estructura dels camins d'emigració i els d'immigració. També es

destaca la creació d'una mena de zones i regions de més intensitat migratòria entre les seves parts, que en general comparteixen no només una proximitat geogràfica, sinó també social i cultural.

En definitiva, el llibre ressenyat dibuixa el panorama de l'evolució de les migracions interiors a Espanya durant el segle XX i és una eina molt útil per a totes aquelles persones que estudien aquesta temàtica o que simplement volen entendre millor les característiques dels moviments humans.

Ricard Morén i Alegret

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Ricard.Moren@uab.es

BLAUT, J.M.

Eight Eurocentric Historians

Nueva York: The Guilford Press, 2000, 228 p.
ISBN-1-57230-591-6

El pensamiento de James Blaut y el campo de los estudios poscoloniales

Desde de la década de 1950 distintas propuestas provenientes de académicos situados en diversos lugares del planeta han perseguido ofrecer interpretaciones que quebraran con las visiones que naturalizaban y justificaban la configuración del orden político mundial. Comprender el papel de las sociedades de América, Asia y África en la definición de los proyectos políticos de los países centrales ha sido uno de los objetivos de los textos de Gunter Frank, Samir Amin o Franz Fanon, entre otros. Estas propuestas se presentaban como estrategias intelectuales y políticas emancipatorias que tenían como principal propósito desvendar las relaciones desiguales y de dependencia esta-

blecidas por algunos países europeos y Estados Unidos a través de sus acciones económicas, políticas y sociales con el denominado Tercer Mundo.

Hacia finales de la década de 1980, la constitución del campo de los estudios poscoloniales reactualizó el interés por estas propuestas, en la medida que se perseguía, entre otros propósitos, demostrar la complicidad y la materialidad de las representaciones, valores y prácticas discursivas, tanto científicas como literarias, pictográficas y fotográficas, en los proyectos coloniales europeos. Sin embargo, los estudios poscoloniales en el ámbito anglosajón recuperaron recientemente aquellas voces anteriormente mencionadas¹.

Dentro de este marco, consideramos que la propuesta de James Blaut puede ser recuperada a la hora de ampliar las pers-

1. Un «diálogo» entre las posturas poscoloniales anglosajonas y las experiencias históricas e intelectuales latinoamericanas es emprendido por Mignolo (2000).